

แนวทางการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน
ของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครปฐม

GUIDELINES FOR PROMOTING THE SUCCESS OF OPERATIONS BASED ON THE
CIRCULAR ECONOMY CONCEPT OF COMMUNITY ENTERPRISES
IN NAKHONPATHOM PROVINCE

อรอนงค์ สุทธิเวชกุล*, นพพร จันทรนำชู และ ทิพพวัฒน์ สุขใจรุ่งวัฒนา

Ornanong Sudtiwadchakun , Nopporn Chantaranaamchoo and Tippawan Sukjairungwattana

สาขาวิชาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร

DEVELOPMENT EDUCATION SILPAKORN UNIVERSITY

*ผู้วิจัยติดต่อ : bamqduck@gmail.com

วันที่รับบทความ : 14 พฤษภาคม 2569, วันที่แก้ไขบทความ ครั้งที่ 1 : 31 พฤษภาคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ ครั้งที่ 2 : 16 มิถุนายน 2569

วันที่ตอบรับการตีพิมพ์ : 23 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

การผลักดันแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับฐานรากยังคงขาดแคลนแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนต้องเผชิญวิกฤตต้นทุนและการจัดการสิ่งแวดล้อม การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงาน ความสำเร็จ เงื่อนไขความสำเร็จ และแนวทางการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 14 ท่าน เครื่องมือใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม และ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์แก่นสาระ และควบคุมคุณภาพการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลและวิธีการรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการดำเนินงานมุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นสู่เป้าหมายขยะเป็นศูนย์ นำวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรมาแปรรูปให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ และยกระดับด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 2) ความสำเร็จสะท้อนผ่านการพึ่งพาตนเอง การเกิดระบบเงินทุนหมุนเวียน ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา การดึงดูดคนรุ่นใหม่คืนสู่ถิ่น และการฟื้นฟูระบบนิเวศ 3) เงื่อนไขความสำเร็จประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้นำ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก และด้านความ

ร่วมมือจากกลุ่มเครือข่าย และ 4) แนวทางการส่งเสริมความสำเร็จมีการขับเคลื่อน 4 ด้าน คือ ด้านผู้นำ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก และด้านการความร่วมมือและภาคีเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่วัฒนธรรมเศรษฐกิจ

คำสำคัญ : แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน, วิสาหกิจชุมชน, ความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

Abstract

The promotion of the circular economy concept at the grassroots level still lacks concrete practical guidelines, resulting in community enterprises facing crises related to operational costs and environmental management. This qualitative research aims to study the operational processes, successes, conditions for success, and guidelines for promoting the successful implementation of circular economy principles among community enterprises in Nakhon Pathom Province. This study employed a qualitative research methodology, utilizing purposive sampling to select 14 key informants. The research instrument used was a semi-structured interview guide. Data collection methods included in-depth interviews and focus group discussions. Qualitative data was analyzed using thematic analysis, and data quality was ensured through data and methodological triangulation.

The research findings demonstrate that the operational process of community enterprises in Nakhon Pathom Province is centered on achieving "Zero Waste" by upcycling agricultural waste in alignment with local topography and enhancing production through science and technology. This success is evidenced by improved community self-reliance, the establishment of local financial circulation systems, a revitalization of traditional wisdom, the reintegration of younger generations into the local workforce, and the restoration of local ecosystems. Furthermore, the study identifies four critical pillars leadership, management, member participation, and multi-stakeholder collaboration which serve as both the fundamental conditions for success and the primary strategies for strengthening the community's economic system and long-term sustainability.

Keywords: Circular Economy, Community Enterprises, Success Factors in the Implementation of Community Enterprises

บทนำ

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มุ่งเน้นการปรับตัวภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ ปัจจุบันภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศด้วยโมเดลเศรษฐกิจใหม่ (BCG Model) เพื่อนำประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยเฉพาะเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในกรอบการพัฒนาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับทุกยุทธศาสตร์ มุ่งเน้น การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และนำกลับมาหมุนเวียนใช้ใหม่ได้ เพื่อลดการสูญเสียทรัพยากรและรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจ (D'Amato & Korhonen, 2021; Masi et al., 2017) วิสาหกิจชุมชนจึงถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ช่วยสร้างรายได้และเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ ด้านต้นทุนการผลิตและปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อม การนำแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนมาประยุกต์ใช้จึงเป็นทางออกสำคัญที่ช่วยลดปัญหาขยะ ลดการพึ่งพาทรัพยากรจากภายนอก และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Kalmykova et al., 2018) แต่การจะขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จภายใต้แนวคิดดังกล่าวได้นั้น ต้องอาศัยความร่วมมือและเงื่อนไขที่จะส่งผลให้เกิดความสำเร็จ (กิตติยา ฤทธิรักษ์ดี และ นวรัตน์ ลิ้มสกุล, 2567)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนสามารถประสบความสำเร็จได้โดยการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนที่จะนำชุมชนไปสู่ความยั่งยืนต่อไปได้ ดังที่ พรพจน์ ศรีตัน (2566) พบว่าการต่อยอดและพัฒนาผลิตภัณฑ์ปลาบูคูของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดาร์ลือบาต๊ะ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน โดยการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นอย่างรู้คุณค่า สามารถยกระดับเศรษฐกิจในพื้นที่ชุมชนริมคลองบางมด ช่วยพัฒนาให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และเป็นต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนอื่น งานวิจัยข้างต้นจะกล่าวถึงการพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่ส่งเสริมแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน แต่ยังคงขาดการศึกษาที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ถึงเงื่อนไขและแนวทางแห่งความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ การผลักดันแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนในระดับการปฏิบัติจริงของชุมชนจึงยังคงขาดแคลนแนวทางที่เป็นรูปธรรม ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนหลายแห่งยังไม่สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดด้านต้นทุนและการจัดการสิ่งแวดล้อมไปสู่ความยั่งยืนได้

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเงื่อนไขและแนวทางการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน โดยเลือกจังหวัดนครปฐมเป็นพื้นที่ในการศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่รอยต่อปริมาณพลที่มีลักษณะกึ่งเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม มีความท้าทายด้านการจัดการขยะและมลพิษในชุมชนที่ตรงกับเป้าหมายของเศรษฐกิจหมุนเวียน และมีความโดดเด่นด้านความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน โดยมีมูลค่าธุรกิจวิสาหกิจชุมชนสูงถึง 12,085.08 ล้านบาท และมีการกระจายตัวของกลุ่มอาชีพแปรรูปในทุกอำเภอ (สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2568) การวิจัยนี้จึงมุ่งถอดบทเรียนจากวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จทั้งด้านความมั่นคงทางการเงินและการรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อนำผลการศึกษาไปจัดทำเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของประเทศต่อไปในการ

พัฒนาและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นฐานรากในประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม
4. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม

การทบทวนวรรณกรรมและแนวคิด

1. แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่คนในชุมชนร่วมกันบริหารจัดการทุนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อผลิตสินค้าและบริการ (นพพร จันทรนำชู, 2563) มุ่งสร้างรายได้ พึ่งพาตนเอง และยกระดับเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (สุนงา สุภาวิมล, 2566) มีรูปแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ที่แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 กิจกรรมที่มีการผลิตสินค้า เช่น การแปรรูปหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จากผลผลิตของชุมชน ประเภทที่ 2 กิจกรรมที่มีการบริการ เช่น การบริการด้านการตลาด การบริการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2548) ซึ่งประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชนที่เกิดขึ้นสามารถสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ ช่วยลดต้นทุนและเพิ่มช่องทางจำหน่าย ทำให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น และสามารถพัฒนาให้ชุมชนตนเองเกิดความยั่งยืนได้ (ทักษิญา สง่าโยธิน, 2560)

2. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจหมุนเวียน

ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนมุ่งเน้นการรักษาและหมุนเวียนคุณค่าของทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด (รติมา คชนันท์, 2562) ผ่านกระบวนการลด ใช้ซ้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ (กิตติภูมิ มีประดิษฐ์, 2565) เพื่อลดของเสียและการใช้ทรัพยากรใหม่ มุ่งสู่การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ปรียานุช ธรรมปียา, 2565) โดยอาศัยวงจรแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนมาประยุกต์ใช้แบ่งเป็น 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) วัตถุดิบนำเข้า คือ การนำวัตถุดิบที่มาจากธรรมชาติ หรือวัตถุดิบที่ผ่านการผลิตมาแล้ว เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการผลิต 2) การออกแบบผลิตภัณฑ์ คือ กระบวนการคิดค้น วางแผน ออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรและวัตถุดิบอย่างครบวงจร (พัทธ์ธีรา วงศราวิทย์, 2561 3) การผลิต คือ กิจกรรมการผลิตสินค้าหรือบริการที่ดำเนินการโดยกลุ่มบุคคลที่มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการเพื่อสร้างหรือวิสาหกิจชุมชน 4) การกระจายตัวของสินค้าและผลิตภัณฑ์ คือ กระบวนการที่สินค้าหรือผลิตภัณฑ์

เคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยเป็นการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนและพัฒนาไปสู่ตลาดภายนอก 5) การบริโภคและการใช้ คือ การใช้สินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค 6) การนำกลับเข้ากระบวนการผลิตใหม่ คือ การนำวัสดุที่ใช้แล้วหรือเศษวัสดุต่าง ๆ กลับเข้าสู่กระบวนการผลิต เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่หรือนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง เพื่อเป็นการลดปริมาณขยะและลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม (Kalmykova et al., 2018)

3. แนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนอาศัยเงื่อนไขสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ การมีผู้นำที่มีทักษะและวิสัยทัศน์ในการบริหารงานควบคู่กับการพัฒนาชุมชน (กัญพัชร ไชยเชื้อ และ สุวรรณ แสงมหาชัย, 2565) การจัดการองค์กร อย่างเป็นระบบตามหลักธรรมาภิบาลที่เน้นความโปร่งใสและเป็นธรรม (ไพโรจน์ พรหมสาสน์, 2541) การเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอนตั้งแต่ร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติ และรับผิดชอบ (สุพัตรา ยอดสุรงค์, 2562) ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอกเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากร (Agranoff & McGuire, 2003) โดยองค์ประกอบ 4 ด้าน มีความสัมพันธ์แบบส่งเสริมกัน หากขาดผู้นำที่วิสัยทัศน์กว้างไกล การบริหารจัดการที่ดีอาจขาดทิศทางหรือหากมีการบริหารจัดการที่ดี แต่ขาดการมีส่วนร่วมจากสมาชิก แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนก็จะไม่สามารถหยั่งรากลึกในชุมชนได้ การบูรณาการทั้ง 4 องค์ประกอบนี้จึงเป็นเงื่อนไขจำเป็นที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนก้าวข้ามผ่านการสร้างกำไรไปสู่การสร้างผลลัพธ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจหมุนเวียน

4. แนวคิดเกี่ยวกับความสำเร็จในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนประเมินได้จาก 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การที่ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในทุกมิติ (Fonchingong & Fonjong, 2002) สมาชิกมีความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการและผลประโยชน์ที่ได้รับ (ไพรุ้ง บุญเลิศ และสุพัตรา ศรีสุวรรณ, 2560) องค์กรและชุมชนมีความสามารถในการปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที (หทัยชนก คะตะสมบุรณ์, 2550) ซึ่งทั้งหมดนี้จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่รักษาสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (สุนทนา สุภาวิมล, 2566) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

1. การวิเคราะห์เอกสาร (Document analysis) ศึกษาเอกสารงานวิจัย บทความ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน และการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ

2. การเลือกรูปแบบในการดำเนินการวิจัย โดยในวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จในวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน จึงได้เก็บข้อมูล ดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ดังนี้

2.1.1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่อง มีผลประกอบการเชิงบวก และพึ่งพาตนเองได้ มีกระบวนการดำเนินงานที่นำแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนมา จนได้รับการยอมรับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ หรือได้รับรางวัล/การรับรองมาตรฐานจากหน่วยงานที่น่าเชื่อถือ จำนวน 11 ท่าน ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม/ประธานกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมาจาก 1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนนาบัวมหาสวัสดิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จำนวน 3 ท่าน 2) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครือข่ายนาภิรมย์ (บ้านวัดมะเกลือ) อำเภอกุสุมาลย์ จำนวน 5 ท่าน 3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตร อำเภอกุสุมาลย์ จำนวน 3 ท่าน

2.1.2 กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ คัดเลือกจากเจ้าหน้าที่ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอกุสุมาลย์ ที่มีการทำงานเชื่อมโยงกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อย 5 ครั้งขึ้นไป จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ ครู กศน.ตำบล จำนวน 3 ท่าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งข้อมูลถึงจุดอิ่มตัว โดยข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลรายใหม่มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกับข้อมูลเดิม และไม่มีประเด็นใหม่เพิ่มเติมหรือแตกต่างไปจากเดิมจึงยุติการเก็บข้อมูล พบว่า จุดอิ่มตัวที่จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวน 14 ท่าน

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยดำเนินการรายบุคคลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาในการมีส่วนร่วมของกลุ่มเครือข่าย และแนวทางที่ส่งเสริมให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ จำนวน 6 คน ซึ่งมาจาก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่ม/ประธานกลุ่มของวิสาหกิจชุมชน จำนวน 3 ท่าน และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 3 ท่าน

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยดำเนินการจำนวน 6 ครั้ง ครั้งละประมาณ 90-120 นาที มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท ความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สภาพทั่วไปของวิสาหกิจชุมชน การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการประยุกต์ใช้แนวคิดของเศรษฐกิจหมุนเวียน เงื่อนไขความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน และลักษณะของความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับวิสาหกิจชุมชน จำนวน 8 ท่าน ซึ่งมาจาก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ประกอบด้วย ผู้นำกลุ่ม/ประธานกลุ่ม โดยเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 3 คน และสมาชิกในกลุ่มของวิสาหกิจชุมชน จำนวน 5 คน

2.4 การควบคุมคุณภาพและการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความตรงของข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดให้มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ดังนี้

2.4.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลและบุคคลที่ต่างหากัน เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ รวมถึงปัจจัยด้านบุคคลและสถานที่ที่ต่างกัน

2.4.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)

ตรวจสอบและเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากระเบียบวิธีต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อดูว่าข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน

3. การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย (Analysis and Conclusion) ขั้นตอนนี้เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์หาแนวทางที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จ โดยประยุกต์ใช้การวิเคราะห์แบบแก่นสาระ (Braun & Clarke, 2006) เพื่อนำไปต่อยอดการพัฒนาที่มีบริบทพื้นที่ใกล้เคียงกับกรณีศึกษาหรือผู้ประกอบการที่สนใจ

4. การขออนุญาตในจริยธรรมการวิจัยของมนุษย์ ขออนุมัติการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งแจ้งวัตถุประสงค์และขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนการเก็บข้อมูลทุกครั้ง พร้อมทั้งรักษาความลับและไม่เปิดเผยชื่อจริงของผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้รหัสแทนชื่อเพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

ผลการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอรายละเอียดถึงข้อค้นพบที่ได้ในแต่ละประเด็นจากการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน พบว่า วิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จมีกระบวนการดำเนินงานในการปรับตัวและจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ โดยมีการเปลี่ยนภาระให้เป็นต้นทุน มุ่งสู่เป้าหมายระยะเป็นศูนย์ ชุมชนได้นำข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้จัดทำแผนแม่บทจัดการน้ำและทรัพยากร แทนการทำเกษตรตามฤดูกาล รวมถึงการปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบนิเวศ เช่น การเปลี่ยนนาข้าวเป็นนาบัวในพื้นที่ลุ่ม และการนำพืชที่สร้างปัญหามาแปรรูป

“...เมื่อก่อนผักตบชวาที่อุดตันทางน้ำ สร้างภาระให้เราต้องคอยกำจัด แต่ตอนนี้เปลี่ยนมันให้เป็นเงินเอาไปแปรรูปเป็นวัสดุรองชั้นและทำดินปลูกต้นไม้ ขยะที่เคยทิ้งก็กลายเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างรายได้ให้ชุมชน...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1)

“...การทำเกษตรแบบเดิมมันไม่พอแล้ว ยุคนี้เราต้องใช้ข้อมูลใช้เทคโนโลยีเข้ามาจับ เอามาทำแผนแม่บท ให้เราวางแผนได้ชัดเจนว่าช่วงไหนควรทำอะไร ช่วงไหนควรระวัง เพื่อไม่ให้ผลผลิตของเราต้องเสียหาย...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2)

2. ความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน พบว่า ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้จากการลดรายจ่ายโดยมีการผลิตปุ๋ยใช้เอง เพิ่มรายได้จากการแปรรูป และการท่องเที่ยวเกิดเงินทุนหมุนเวียนภายในท้องถิ่น การสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้า และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน เกิดความสามัคคีและระบบสวัสดิการชุมชน สามารถดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้กลับมาพัฒนาบ้านเกิด และระบบนิเวศ ลำคลอง พื้นที่การเกษตรได้รับการฟื้นฟูจากการลดใช้สารเคมีและการกำจัดวัชพืชอย่างเป็นระบบ

“...วันนี้เราไม่ต้องซื้อปุ๋ยเคมีราคาแพงเหมือนเมื่อก่อนแล้ว เพราะเราผลิตปุ๋ยใช้เองจากวัสดุเหลือทิ้งในชุมชน เงินทุกบาททุกสตางค์มันคือความมั่นคงของพวกเราทุกคน...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 3)

“...สิ่งที่ชาวบ้านเขาภูมิใจที่สุดไม่ใช่แค่เรื่องเงินหรอก แต่ลูกหลานของเราเองเริ่มหันกลับมามองเห็นคุณค่ากลับมาช่วยพัฒนาบ้านเกิดให้ทันสมัยขึ้น...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 10)

3. เงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม พบว่า เงื่อนไขที่ทำให้วิสาหกิจดำเนินงานประสบความสำเร็จประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผู้นำ ผู้นำทำหน้าที่เป็นผู้นำต้นแบบที่ทำให้ผู้เป็นตัวอย่าง และเป็นตัวกลางเชื่อมโยงนวัตกรรมจากภายนอกสู่ชุมชน 2) ด้านการบริหารจัดการ ใช้ระบบเครือข่าย เป็นฐานในการบริหารที่เน้นความคล่องตัวและความยุติธรรม มีการวางแผนแบบมีส่วนร่วมที่ยึดหยุ่นตามสถานการณ์ 3) ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก ใช้การประชุมแบบล้อมวงคุย เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีสิทธิเสนอความเห็นอย่างเท่าเทียม และมีการกระจายงานตามทักษะช่วงวัย 4) ด้านความร่วมมือของเครือข่าย การทำงานร่วมกับพหุภาคีที่มีการสนับสนุนงบประมาณ พัฒนานวัตกรรม และเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่ม

“...คุณลุงไม่ใช่คนสั่ง แต่คุณลุงเป็นคนทำให้ผู้เป็นตัวอย่างในการเริ่มทำก่อน ชาวบ้านถึงจะเชื่อมั่นและกล้าเดินตามเพื่อเปลี่ยนวิถีการผลิตแบบเก่า...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 7)

“...เราบริหารงานแบบพี่น้อง ทุกคนดูแลกันได้ มีความยุติธรรม ทำให้การตัดสินใจในแต่ละสถานการณ์ รวดเร็ว และไม่ยืดเยื้อ...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2)

“...การล้อมวงคุยกันทำให้คนเฒ่าคนแก่ได้เล่าภูมิปัญญา คนหนุ่มสาวก็เอาเทคโนโลยีมาเสนอ ทุกคนมีพื้นที่เท่ากัน งานที่ออกมาจึงเป็นงานที่ทุกคนช่วยกันคิดและเต็มใจทำ...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 10)

“...เราจะไม่สามารถสำเร็จได้หรอก การมีเครือข่ายหลายที่ช่วยเติมเต็มสิ่งที่เราขาดค่ะ ไหนจะเงินที่สนับสนุน และความรู้ใหม่ ๆ ที่ทำให้เราตั้งตัวได้อีก...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1)

4. แนวทางการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม พบว่า มีแนวทางการส่งเสริมความสำเร็จทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านผู้นำ ผู้นำต้องเป็นต้นแบบที่ลงมือทำ พร้อมผสานทักษะการเป็นนักสื่อสารและนักจัดการความขัดแย้ง โดยใช้สายสัมพันธ์เสมือนเครือข่าย และความรักถิ่นฐานเป็นเครื่องมือสร้างความสมานฉันท์ ควบคู่กับการยึดมั่นในธรรมาภิบาล

และความโปร่งใส 2) ด้านการบริหารจัดการ การใช้ข้อมูลและเทคโนโลยี เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรให้ขยะในชุมชนเป็นศูนย์ พร้อมสร้างระบบตรวจสอบคุณภาพและติดตามผลงาน 3) ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก การปรับเปลี่ยนสถานะของสมาชิกจากแรงงานสู่เจ้าของกิจการร่วมกัน โดยเปิดพื้นที่ในการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผนตัดสินใจไปจนถึงการสอดส่องดูแลระบบสวัสดิการ และ 4) ด้านการร่วมมือและเครือข่าย การที่วิสาหกิจชุมชนจะก้าวข้ามขีดจำกัดด้วยการบูรณาการภาคีพหุภาคี ทั้งสถาบันการศึกษาในการใช้นวัตกรรมภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนเงินทุน และเครือข่ายธุรกิจในการใช้รูปแบบเพื่อนช่วยเพื่อน

“...ผู้นำที่ดีไม่ได้แค่สั่งการ แต่ต้องเป็นสะพานเชื่อมโอกาสให้คนในกลุ่ม ใช้ความผูกพันเนียะและความเข้าใจ ใช้ความยุติธรรมแก้ปัญหาความขัดแย้ง เพื่อให้ทุกคนเดินไปข้างหน้าด้วยกันอย่างเท่าเทียม...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 5)

“...ลุงหยุดทำตามความเคยชิน แล้วหันมาใช้เทคโนโลยีแทน ทำให้ลุงเห็นว่าขยะที่เราเคยต่อไปมันไม่ใช่ภาระแล้วนะ แต่เป็นต้นทุนที่ถ้าเราจัดการให้ถูกจุด มันจะเปลี่ยนเป็นกำไรให้ชุมชนได้...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2)

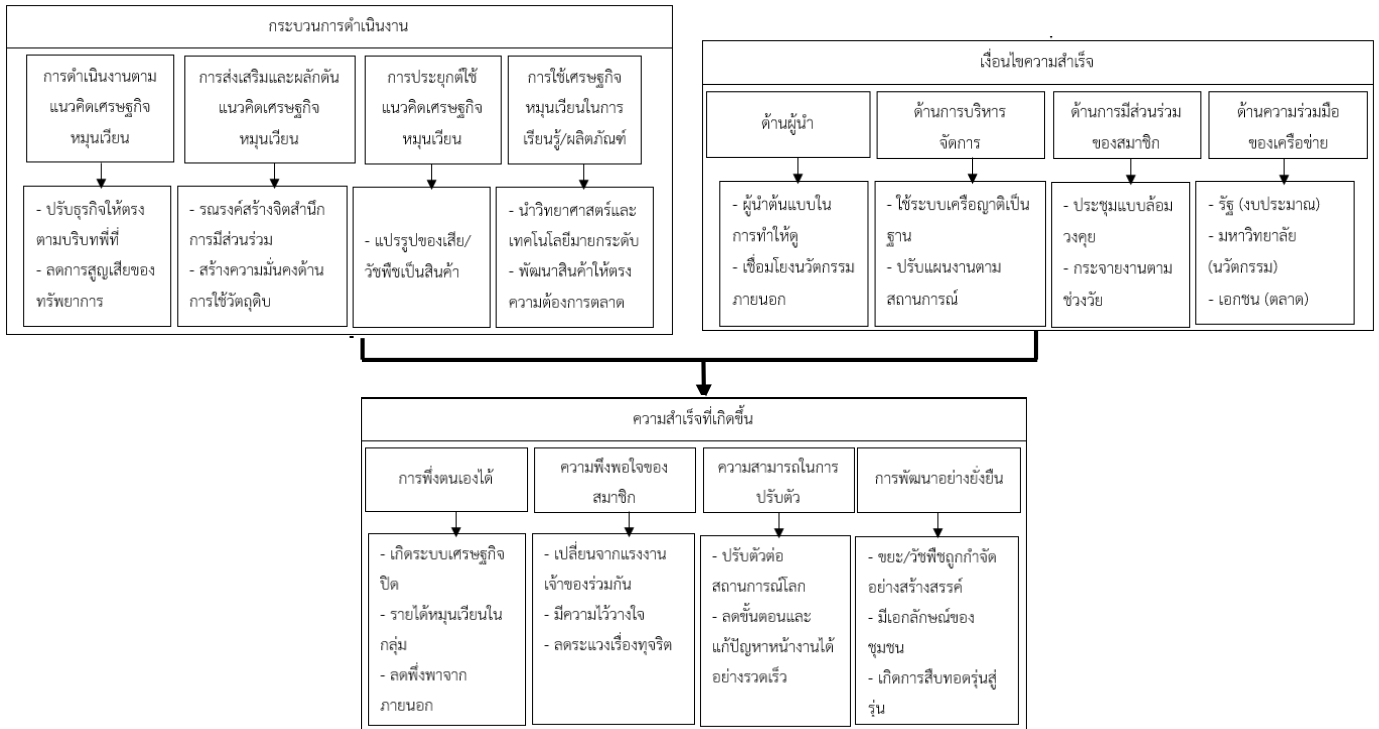
“...ที่นี่ไม่มีใครเป็นลูกจ้าง ทุกคนคือเจ้าของ เพราะเราล่อมวงนั้งคุยเลย รับผิดชอบด้วยกัน เมื่อทุกคนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ ความใส่ใจต่อคุณภาพงานก็จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 2)

“...ถ้าพึ่งวิสาหกิจชุมชนอาจจะไปได้ไกล แต่ถ้ามีเครือข่าย ทั้งนักวิชาการช่วยคิด ภาครัฐช่วยหนุน และปราชญ์ชาวบ้านช่วยเติมภูมิปัญญา เราก็จะไปได้ไกลกว่าเดิมและมั่นคงกว่าที่เคย...”

(จากคำบอกเล่าของ ผู้ให้ข้อมูลหลักคนที่ 1)

จากการศึกษาและถอดบทเรียนการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สามารถสรุปออกมาเป็นเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม ดังภาพที่ 1 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของกลไกการทำงาน 3 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) กระบวนการดำเนินงาน 2) เงื่อนไขความสำเร็จ และ 3) ความสำเร็จที่เกิดขึ้น อันนำไปสู่แนวทางในการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ภาพที่ 1 เงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม

อภิปรายผล

ประเด็นที่ 1 เงื่อนไขด้านผู้นำในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม โดยผู้นำต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง มีการนำแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนมาใช้ในการครอบครัวตนเอง ก่อนนั้น ซึ่งในบริบทของสังคมไทยมักมีความระมัดระวังในการลงทุนสิ่งใหม่ การที่ผู้นำแบกรับความเสี่ยงไว้เองในระยะแรกจึงช่วยทำลายกำแพงความกลัวของสมาชิก ซึ่งสอดคล้องกับ อมรรัตน์ คำโค (2568) ที่พบว่าการเปลี่ยนพฤติกรรมชุมชนต้องเริ่มจากความเชื่อมั่น และการที่ผู้นำตัดสินใจบนฐานข้อมูล แทนการใช้อารมณ์ความรู้สึก มีความสอดคล้องกับ Mensmann et al. (2020) เนื่องจากชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติสูงซึ่งมักตามมาด้วยปัญหาความเกรงใจหรือข้อครหาเรื่องความลำเอียง การนำข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจ จึงช่วยสร้างความโปร่งใสและสร้างคุณธรรมในการจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้การจัดการความขัดแย้งแบบประนีประนอมมีน้ำหนักและได้รับการยอมรับมากขึ้น

ประเด็นที่ 2 เงื่อนไขด้านการบริหารจัดการในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม วิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จมีการปรับตัวจากการบริหารตามประสบการณ์สู่ การบริหารที่แม่นยำและยืดหยุ่น สอดคล้องกับ นิรุตต์ จรเจริญ. (2567) และ Bucker et al. (2025) ในการใช้ข้อมูลและระบบติดตามดิจิทัลเพื่อลดความสูญเสียต้นทุน งานวิจัยนี้ได้ค้นพบแนวคิดที่แตกต่างและเป็นการขยายความงานวิจัยเดิม คือ การนำเทคโนโลยีมาใช้ภายใต้โครงสร้างการบริหารแบบเครือ

ญาติ และการใช้ระบบดิจิทัลมักมาพร้อมกับกฎระเบียบที่ตายตัว แต่ในบริบทของวิสาหกิจชุมชน การใช้ระบบติดตามข้อมูลถูกนำมาใช้เพื่อ หาปัญหาหน้างาน แล้วแก้ไขทันที การผสานความแม่นยำของข้อมูลเข้ากับคามยืดหยุ่นของระบบเครือข่าย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรหมุนเวียนเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

ประเด็นที่ 3 เงื่อนไขด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม โดยการเปลี่ยนสถานะสมาชิกจากแรงงานเป็นเจ้าของร่วม และการแบ่งงานตามช่วงวัย เป็นกลไกสำคัญในการรักษาระบบของชุมชน เนื่องจากนครปฐมเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทที่มีความเสี่ยงต่อการย้ายถิ่นฐานของคนรุ่นใหม่ การมอบหมายให้คนรุ่นใหม่เป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีจึงเป็นการสร้างคุณค่าและพื้นที่ยืนให้พวกเขา ซึ่งสอดคล้องกับ Ge and Campopiano. (2021) ที่ระบุว่าความร่วมมือประสพการณ์สองวัยช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มได้ และการจัดสรรรายได้เป็นสวัสดิการที่จับต้องได้ สอดคล้องกับ Casim-Samama. (2023) แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนและเป้าหมายสิ่งแวดล้อมเป็นนามธรรมที่เข้าใจยากสำหรับชาวบ้านทั่วไป การเปลี่ยนผลกำไรจากการรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นสวัสดิการดูแลสุขภาพเจ็บป่วย จึงเป็นการเปลี่ยนนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ทำให้สมาชิกตระหนักว่าการดูแลสิ่งแวดล้อม คือการดูแลสุขภาพตัวเอง และชีวิตของพวกเขาเอง ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

ประเด็นที่ 4 เงื่อนไขด้านการร่วมมือจากกลุ่มเครือข่ายในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครปฐม โดยวิสาหกิจชุมชนไม่สามารถเติบโตอย่างโดดเดี่ยวได้ ต้องอาศัยเครือข่ายพหุภาคีและการรวมกลุ่ม เป็นเพราะหลักการเศรษฐกิจหมุนเวียนต้องมีการปิดวงจรทรัพยากร ซึ่งวิสาหกิจเดียวไม่สามารถทำได้เบ็ดเสร็จ เช่น ของเสียจากกลุ่มหนึ่ง ต้องนำไปเป็นวัตถุดิบให้อีกกลุ่มหนึ่ง และการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอกจึงไม่ใช่แค่การหาตลาด แต่คือการเติมเต็มวงจรการผลิต ข้อค้นพบนี้ช่วยขยายมุมมองของ พิษณุ บุญนิยม และ กล้านรงค์ สิทธิรอด. (2562) ที่เน้นย้ำเรื่องภูมิปัญญาสร้างมูลค่าทางจิตใจ โดยงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ภูมิปัญญาจะอยู่รอดและรับมือกับความผันผวนทางเศรษฐกิจได้ ก็ต่อเมื่อถูกยึดโยงเข้ากับระบบเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรข้ามชุมชน และการสนับสนุนงบประมาณ/นวัตกรรมจากภาครัฐและสถาบันการศึกษาอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1.1 ชุมชนควรกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ชัดเจนโดยการจัดทำฐานข้อมูล เพื่อเป็นกรอบในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นและตอบโจทย์ความต้องการของตลาด

1.2 หน่วยงานภาครัฐ และสถาบันการศึกษาควรส่งเสริมทักษะการจัดการความรู้ให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้สามารถดึงศักยภาพของสมาชิกและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน

1.3 ชุมชนควรบูรณาการความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย เพื่อยกระดับกระบวนการถ่ายทอดภูมิ

ปัญหาสู่ระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัย เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนและผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงและนำไปต่อยอดได้อย่างเป็นระบบ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการทำวิจัยแบบผสมผสาน เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยทั้งภาพกว้าง และข้อมูลเชิงลึก

2.2 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการศึกษากระบวนการที่ส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียนของวิสาหกิจชุมชน เพื่อนำมาต่อยอดในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่การกลั่นกรองความคิด การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ โดยให้มีผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยในทุกขั้นตอน

เอกสารอ้างอิง

- Agranoff & McGuire (2003). Collaborative public management: New strategies for local governments. Georgetown University Press. <https://doi.org/doi.org/10.1353/book13050>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bücker, C., Pantel, J., Geissdoerfer, M., Bhattacharjya, J., & Kumar, M. (2025). Digital Technologies as Enablers of the Circular Economy: An Empirical Perspective on the Role of Companies in Driving Customer Behaviour Change. *R&D Management*, 55(5), 1595-1633. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/radm.12762>
- Casim-Samama, N. (2023). Predictors of Sustainable Community-based Enterprises in Southern Philippines. *Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences)*; Vol 16 No 3 (2023): July - September 2023 DO - 10.14456/jcdrhs.2023.27. <https://www.journal.nu.ac.th/JCDR/article/view/Vol-16-No-3-2023-85-96>
- D'Amato, D., & Korhonen, J. (2021). Integrating the green economy, circular economy and bioeconomy in a strategic sustainability framework. *Ecological Economics*, 188, 107143. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107143>
- Fonchingong, C. C., & Fonjong, L. N. (2002). The concept of self-reliance in community development initiatives in the Cameroon grassfields. *GeoJournal*, 57(1), 83-94. <https://doi.org/10.1023/A:1026042718043>
- Ge, B., & Campopiano, G. (2021). Knowledge management in family business succession: current trends and future directions. *Journal of Knowledge Management*, ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JKM-09-2020-0701>

Kalmykova, Y., Sadagopan, M., & Rosado, L. (2018). Circular economy – From review of theories and practices to development of implementation tools. *Resources, Conservation and Recycling*, 135, 190-201.

<https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2017.10.034>

Masi, D., Day, S., & Godsell, J. (2017). Supply Chain Configurations in the Circular Economy: A Systematic Literature Review. *Sustainability*, 9(9), 1602.

Mensmann, M., Rousseau, D. M., & Frese, M. (2020). Evidence-Based Management and Organizational Reality: Reducing Knowledge/Action Tensions through Reflection. In C. Neesham, M. Reihlen, & D. Schoeneborn (Eds.), *Handbook of Philosophy of Management* (pp. 1-16). Springer International Publishing.

https://doi.org/10.1007/978-3-319-48352-8_50-2

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2548). กองพัฒนาเกษตรกร. สำนักงานพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร.

กัญพัชร ไชยเชื้อ และสุวรรณี แสงมหาชัย. (2565). ภาวะผู้นำกับประสิทธิภาพของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย. *วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร*, 5(4), 1-11.

กิตติภูมิ มีประดิษฐ์. (2565). การใช้เศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อพัฒนาประเทศชาติและสังคมไทย. ใน ผศ.ดร. ราเชนทร์ เหมือนชอบ (ประธาน), *การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 5 มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ประจำปี 2565*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.

กิตติยา ฤทธิภักดี และนวรรตน์ ลิ้มสกุล. (2567). ปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าเครื่องแต่งกายมุสลิม (ดาหลาปาเต๊ะ) ตำบลควนสตอ อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศ*, 11(9), 199-210.

ทักษิญา สง่าโยธิน. (2560). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน. *วารสารวิทยาลัยพาณิชยศาสตร์บูรพาปริทัศน์*, 12(2), 11-26.

นพพร จันทรนาชู. (2563). พัฒนศึกษา: ความหลากหลายของกระบวนการทัศน์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.

นิรุทธ์ จรเจริญ. (2567). การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีบนสังคมดิจิทัลเพื่อยกระดับรายได้ วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารการบัญชีและการจัดการ*, 16(2), 81-108.

ปริญญช ธรรมปียา. (2565). Thailand's BCG Transformation. NIDA's Sustainable Development and Sufficiency Economy Studies Center.

พรพจน์ ศรีตัน. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำพริกปลาบูดูภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนดาร์ลุอียาตะห์ กรุงเทพมหานคร. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 15(14), 337-351.

พัทธ์ธีรา วงศราวิทย์. (5 มิถุนายน 2561). เศรษฐกิจหมุนเวียน.

<https://www.prachachat.net/columns/news-169313>

- พิษณุ บุญนิยม และกล้าณรงค์ สิทธิรอด. (2562). การพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพวิสาหกิจชุมชนสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดกำแพงเพชร พิจิตร และสุโขทัย. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 2(1), 35-44.
- ไพรุ้ง บุญเลิศ และสุพัตรา ศรีสุวรรณ. (2560). ความพึงพอใจของสมาชิกต่อการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนศูนย์สาธิตการเกษตร ร้านค้าชุมชนตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 6(2), 370-371.
- ไพโรจน์ พรหมสาสน์. (2541). การบริหารงานที่ดีมีประสิทธิภาพ. วารสารพัฒนาชุมชน, 37(7), 15-19.
- รติมา คชนันท์. (2562). เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy). กรุงเทพฯ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2568). ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดนครปฐม. <https://www.opsmoac.go.th/nakhonpathom-home>.
- สุพัตรา ยอดสุรางค์. (2562). แนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, 14(1), 122-131.
- สุนทนา สุภาวิมล. (2566). การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเชิงพุทธ. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 6(1), A179-A188.
- หทัยชนก คตะสมบุรณ์. (2550). การปรับตัวในวิถีทางการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีการจัดการป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง หมู่ที่ 10 ตำบลเนินขาม กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตไม่ได้อภิปราย]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อมรรัตน์ คำโค. (2568). ภาวะผู้นำสมัยใหม่เพื่อการเสริมสร้างนโยบายการกำจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 8(4), 342-351.